

Predmet C-41/22

Zahtjev za prethodnu odluku

Datum podnošenja:

18. siječnja 2022.

Sud koji je uputio zahtjev:

Landgericht Erfurt (Njemačka)

Datum odluke kojom se upućuje zahtjev:

13. siječnja 2022.

Tužitelj:

XXX

Tuženik:

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG

Landgericht Erfurt (Zemaljski sud u Erfurtu, Njemačka)

[*omissis*]

Rješenje

o upućivanju zahtjeva za prethodnu odluku

Sudu Europske unije

U sporu

XXX

– Tužitelj –

[*omissis*]

protiv

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG[*omissis*]

– Tuženik –

[omissis]

radi restitucije nakon odustajanja od životnog odnosno mirovinskog osiguranja

osmo građansko vijeće Landgerichta Erfurt (Zemaljski sud u Erfurtu) [omissis] 13. siječnja 2022.

riješilo je:

I. Postupak se prekida.

II. U skladu s člankom 267. UFEU-a, Sudu Europske unije upućuju se sljedeća prethodna pitanja o tumačenju prava Unije:

1. Protivi li se pravu Unije, osobito članku 15. stavku 1. Druge direktive o životnom osiguranju, članku 31. Treće direktive o životnom osiguranju te članku 35. stavku 1. Direktive 2002/83, po potrebi u vezi s člankom 38. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, nacionalni propis ili sudska praksa u skladu s kojima ugovaratelj osiguranja, nakon što je legitimno izvršio svoje pravo odustajanja, u svrhu izračuna koristi koju je ostvario na temelju osiguranja snosi teret obrazlaganja i dokazivanja? Zahtijeva li se pravom Unije, a osobito načelom djelotvornosti, u slučaju da je dopuštena takva raspodjela tereta obrazlaganja i dokazivanja, da ugovaratelj osiguranja zauzvrat ima pravo na informacije ili druge pogodnosti od osiguravatelja kako bi mu se omogućila utuživost prava?

2. Zabranjuje li se osiguravatelju, koji ugovaratelju osiguranja nije pružio informacije o njegovu pravu odustajanja ili je to učinio na pogrešan način, da se u odnosu na prava ugovaratelja osiguranja koja iz toga proizlaze, kao što je to osobito pravo odustajanja, poziva na gubitak prava, zlouporabu ili protek vremena?

3. Zabranjuje li se osiguravatelju, koji ugovaratelju osiguranja nije pružio informacije za potrošače ili mu je pružio nepotpune ili pogrešne informacije za potrošače, da se u odnosu na prava ugovaratelja osiguranja koja iz toga proizlaze, kao što je to osobito pravo odustajanja, poziva na gubitak prava, zlouporabu ili protek vremena?

A. Činjenice i glavni postupak

Spor između stranaka, odnosno ugovaratelja osiguranja i osiguravatelja, odnosi se na potpunu restituciju ugovora o osiguranju, koji je sklopljen na način da su ugovaratelju osiguranja prije očitovanja njegove volje dostavljene sve ugovorne odredbe i s njima povezane informacije.

Tužitelj je s tuženim osiguranjem 2008. sklopio mirovinsko osiguranje povezano s investicijskim fondovima. Pritom su mu zajedno sa zahtjevom pružene informacije za potrošače. Osporavaju se pojedinosti.

Tužitelj je 2020. povukao svoju izjavu na temelju članka 8. stare verzije Gesetza über den Versicherungsvertrag (Zakon o ugovorima o osiguranju, u daljnjem tekstu: VVG). Poziva se na to da je pružanje informacija o pravu odustajanja bilo pogrešno u formalnom i sadržajnom smislu. Osim toga, tužitelj svoje odustajanje temelji na tome da su nedostajale potrebne informacije za potrošače odnosno da su bile nepotpune.

Zbog stjecanja bez osnove tužitelj u biti zahtijeva povrat premija koje je u međuvremenu uplatio te povrat koristi koje je osiguravatelj ostvario i zaradio na temelju njegovih doprinosa. U svrhu izračuna naknade za korištenje tužitelj zahtijeva detaljne informacije od tuženika, primjerice informacije o raspodjeli premija koje je uplatio po pojedinačnim sastavnim dijelovima kao što su administrativni troškovi, troškovi pribave, troškovi rizika ili iznos štednje, odnosno zahtijeva informacije o konkretnoj uporabi premija.

Tuženo osiguranje polazi i od pravilnog pružanja informacija o pravu odustajanja kao i od toga da su dostavljene sve bitne informacije za potrošače. To osiguranje odbija sve zahtjeve za informacije koje je tužitelj podnio. Osim toga, osiguranje se poziva na gubitak ili zlouporabu prava u smislu članka 242. Bürgerliches Gesetzbucha (Građanski zakonik, u daljnjem tekstu: BGB). Ugovor se tijekom 12 godina provodio bez prigovora. Stabilnost prava treba ostvariti u roku od 10 godina. Stoga se u skladu s njemačkim pravom, čak i u slučaju poništavanja ugovora zbog namjerne obmane, predviđa rok od 10 godina, neovisno o postojanju saznanja u tom pogledu.

Između stranaka pritom je sporno može li se trenutačna sudska praksa Suda Europske unije u pogledu gubitka i zlouporabe prava u slučaju odustajanja od potrošačkog kredita primijeniti na pravo u području osiguranja.

B. Pravni okvir

Odredbe njemačkog prava relevantne za ishod spora i prilikom sklapanja ugovora glase:

Članak 8. stare verzije VVG-a

(1) Ugovaratelj osiguranja može povući svoju izjavu o prihvatanju ugovorne obveze u roku od dva tjedna. Izjava o odustajanju podnosi se osiguravatelju u pisanom obliku i ne mora sadržavati razlog, pri čemu je za poštovanje roka dovoljno da se ona pravodobno pošalje.

(2) Rok za odustajanje počinje od trenutka u kojem je ugovaratelj osiguranja u pisanom obliku zaprimio sljedeće dokumente:

1. *policu osiguranja i ugovorne odredbe, što uključuje Opće uvjete osiguranja i druge informacije na temelju članka 7. stavaka 1. i 2. te*

2. *jasno sastavljenu informaciju o pravu odustajanja i pravnim posljedicama odustajanja u kojoj se ugovaratelju osiguranja pojašnjavaju njegova prava u skladu sa zahtjevima upotrijebljenog komunikacijskog sredstva te koja sadržava ime i adresu osobe kojoj se podnosi izjava o odustajanju, kao i napomenu o početku roka i odredbama stavka 1. druge rečenice.*

Smatra se da informacija ispunjava zahtjeve prve rečenice točke 2. ako se upotrebljava obrazac koji je na temelju pravne uredbe u skladu sa stavkom 5. objavio Bundesministerium der Justiz (Savezno ministarstvo pravosuđa, Njemačka). Osiguravatelj treba dokazati da su zaprimljeni dokumenti iz prve rečenice.

Članak 242. BGB-a Ispunjenje obveza u dobroj vjeri

Dužnik treba ispuniti obvezu u skladu sa zahtjevima dobre vjere s obzirom na poslovne običaje.

C. Relevantnost odluke i kontekst prethodnih pitanja

Ovaj zahtjev za prethodnu odluku temelji se na pitanju smiju li i u kojem opsegu nacionalna pravila ili sudska praksa – *law in books* i *law in action* – spriječiti ili onemogućiti izvršavanje i utuživost pravâ ugovaratelja osiguranja, odnosno ima li ugovaratelj osiguranja u slučaju utuživosti svojih prava pravo na informacije ili druge pogodnosti od osiguravatelja. Osobito valja pojasniti koja se ograničenja mogu primijeniti na izvršavanje potrošačkog prava u području osiguranja. Može li se osiguranje pozvati na gubitak prava, zlouporabu ili protok vremena i u slučaju kad je pružanje informacija o pravu odustajanja bilo manjkavo odnosno kad se nisu pružile potrebne informacije za potrošače?

Ta specifična pitanja nisu predmet zahtjeva za prethodnu odluku koji se upućuje Sudu u dijelu u kojem se stranke spore o detaljima kao što je pitanje je li pružanje informacija o pravu odustajanja formalno i sadržajno bilo pravilno ili jesu li pružene sve potrebne informacije za potrošače. Naime, nije primarno riječ o problematici tumačenja (*interpretation*), nego o jednostavnoj primjeni važećeg prava (*application*) za koju su nadležni nacionalni sudovi kao sudovi Unije. U tom pogledu već postoji sudska praksa Suda i Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud, Njemačka) koja služi kao smjernica, tako da se ta pitanja mogu pojasniti u postupcima pred višim sudovima (vidjeti samo presudu Suda od 19. prosinca 2019., C-355/18 do C-357/18 i C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123; vidjeti također opsežno mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Bobeka od 2. rujna 2021., C-143/20 i C-213/20, ECLI:EU:C:2021:687).

1. Prvo prethodno pitanje

Najprije se postavlja pitanje relevantno za ishod spora koje se odnosi na to snosi li potrošač **teret obrazlaganja i dokazivanja** i koji je to teret, kako bi pred sudom mogao utužiti legitimna prava na restituciju ugovora o osiguranju koji nije sklopljen. Može li potrošač u pogledu koristi, koje je osiguranje stvarno ostvarilo od uplaćenih premija, eventualno imati **pravo na informacije** od osiguravatelja?

(a) U području životnog osiguranja nije provedeno potpuno usklađivanje. Stoga države članice mogu odrediti opseg i ograničenja pravâ ugovaratelja osiguranja nakon uspješnog odustajanja. Pritom su dužne poštovati načela ekvivalentnosti i djelotvornosti.

U skladu s njemačkim pravom, ugovaratelj osiguranja ima pravo na već uplaćene premije, umanjene za neznatan udio u riziku, te na naknadu za korištenje. Stoga je osiguravatelj koji upravlja novcem ugovaratelja osiguranja dužan isplatiti predmetne prihode.

To je dopušteno u skladu s pravom Unije, što nije slučaj nakon odustajanja od ugovorâ o kreditu zbog potpunog usklađivanja kojim se ne predviđa naknada za korištenje (vidjeti u pogledu tog slučaja presudu Suda od 4. lipnja 2020., C-301/18, ECLI:EU:C:2020:427).

Potrebno je uspostaviti pravednu i odgovarajuću ravnotežu između legitimnih interesa ugovarateljâ osiguranja, interesa zajednice osiguranika i legitimnih interesa osiguravatelja i sektora osiguranja. Treba ispitati je li to uspjelo u Njemačkoj u pogledu naknade za korištenje.

(b) Prema ustaljenoj i dobro utvrđenoj sudskoj praksi Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud), ugovaratelj osiguranja snosi teret obrazlaganja i dokazivanja kako bi od osiguranja mogao zahtijevati povrat koristi koja je stvarno ostvarena od njegovih doprinosa. U skladu s tim, ugovaratelj osiguranja treba vjerodostojno obrazložiti i eventualno dokazati nastanak i iznos stvarno ostvarene koristi. Pritom treba uputiti na konkretan položaj tuženog osiguravatelja u pogledu dobiti i gubitaka (za sažetak vidjeti presudu Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud) od 29. travnja 2020., IV ZR 5/19, ECLI:DE:BGH:2020:290420UIVZR5.19.0, t. 16.).

Bundesgerichtshof (Savezni vrhovni sud) odbio je tijekom godina nekoliko načina izračuna i metode koje su tužitelji potrošači primijenili u svrhu vlastitog utvrđivanja naknade za korištenje koje se zahtijevalo.

Kriterijima utvrđenim u njemačkoj sudskoj praksi od ugovaratelja osiguranja zahtijevaju se opsežna istraživanja i sveobuhvatni činjenični navodi. Naime, potrošač treba na temelju obavijesti svojeg osiguravatelja ili na temelju javno dostupnih izvora kao što su objavljena financijska izvješća osiguravatelja odrediti njegov položaj u pogledu dobiti i gubitaka te primjerice „uspješnost” fonda i zatim na tome temeljiti svoju tužbu (vidjeti presudu Bundesgerichtshofa (Savezni

vrhovni sud) od 11. studenoga 2015., IV ZR 513/14, t. 50. i presudu Thüringer Oberlandesgerichta (Tiringijski visoki zemaljski sud, Njemačka) od 31. srpnja 2020., 4 U 1245/19, t. 67. i sljedeće). Očito je da to višestruko opterećuje ugovaratelje osiguranja. Stoga je moguće pretpostaviti da se ugovaratelji osiguranja zbog toga neće pozvati na svoja prava.

Slijedom toga, postoje ozbiljne dvojbe u pogledu toga je li ta pravna praksa u skladu s načelom djelotvornosti (što se tiče tereta dokazivanja s obzirom na nepoštene odredbe, vidjeti presudu Suda od 10. lipnja 2021., C-776/19 do C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470). Moguće je da se ugovaratelju osiguranja, ako mu se nalaže teret obrazlaganja i dokazivanja, pretjerano otežava izvršavanje prava koja su mu dodijeljena na temelju direktiva kojima se štite potrošači, osobito u pogledu životnog osiguranja.

Načelo djelotvornosti prava Unije dovodi u svakom slučaju do oslobođenja od tereta dokazivanja pa sve do prebacivanja tereta dokazivanja ako potrošač ili općenito osoba koja ostvaruje pravo na temelju prava Unije ne može predložiti dokaze zato što ne može pristupiti relevantnim informacijama odnosno može im pristupiti samo na otežan način (vidjeti također presudu Suda od 4. lipnja 2015., C-497/13, ECLI:EU:C:2015:357). Klasični mehanizmi građanskog procesnog prava, koji se temelje na formalnoj jednakosti stranaka i načelu *actori incumbit probatio*, u ovom slučaju nisu dovoljni kako bi potrošač djelotvorno i uspješno utužio svoja prava. Naposljetku, ne smije se zanemariti činjenica da potrošač odustajanjem izvršava pravo koje pretpostavlja povredu njegova osiguravatelja. Stoga može biti važan i element sankcioniranja.

(c) Međutim, ako je teret obrazlaganja i dokazivanja na potrošaču, ima li on zauzvrat pravo na informacije ili druge pogodnosti od svojeg osiguravatelja?

U skladu s općom tendencijom prava Unije, dokazna sredstva treba objaviti suprotna stranka, u *disclosure* smislu. To se primjenjuje primjerice u pravu o tržišnom natjecanju ili pravu intelektualnog vlasništva (vidjeti također članak 18. Direktive (EU) 2020/1828 o predstavničkim tužbama za zaštitu kolektivnih interesa potrošača).

Pravo ugovaratelja osiguranja na dobivanje informacija od osiguravatelja može proizlaziti iz članka 31. stavka 1. Treće direktive o životnom osiguranju i Priloga toj direktivi. Nezavisna odvjetnica E. Sharpston smatrala je da je, u slučaju životnog osiguranja s ulagačkom komponentom u pogledu kojeg iznos usluge osiguranja ovisi o načinu na koji osiguravatelj upotrebljava premiju, osiguravatelj obavezan ugovaratelju osiguranja prije sklapanja ugovora – u slučaju promjena ugovora i tijekom trajanja ugovora – pružiti informacije o tome u koje se svrhe upotrebljava njegova premija izražena u apsolutnim iznosima ili postocima kako bi ga one vodile pri njegovu izboru. Ugovaratelju osiguranja treba barem pojasniti relevantne kriterije (mišljenje od 12. travnja 2014., C-51/13, ECLI:EU:C:2014:1921).

Ako osiguravatelj već prije sklapanja ugovora, u opsegu u kojem je to moguće, treba pojasniti konkretnu uporabu uplaćenih premija izraženih u apsolutnim iznosima ili postocima, kako bi se omogućila sveobuhvatna restitucija ugovora o osiguranju, konkretnu uporabu premije može tim više pojasniti nakon što se sklopi ugovor, odnosno kad se od tog iznosa premija ostvare stvarne koristi.

2. Drugo i treće prethodno pitanje

Ako pravo odustajanja proizlazi iz toga da nije pružena informacija ili da je ona bila manjkava odnosno da nisu pružene informacije za potrošače koje se zahtijevaju pravom Unije, osiguravatelji i sudovi u Njemačkoj u brojnim slučajevima pribjegavaju elementima **gubitka i zlouporabe prava** kako bi odbili restituciju ili zahtjeve za naknadu štete zbog pogrešnih informacija [*omissis*] [upućivanje na pravnu teoriju].

Sam Bundesgerichtshof (Savezni vrhovni sud) smatra da je u slučaju da se nisu pružile informacije o pravu odustajanja, ali najčešće u slučaju pružanja pogrešnih informacija, ostvarivanje prava odustajanja nedopušteno ako je riječ o osobito ozbiljnim okolnostima pojedinačnog slučaja (vidjeti nedavnu presudu Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud) od 8. rujna 2021., IV ZR 133/20, ECLI:DE:BGH:2021:080921BIVZR133.20.0, t. 17.; vidjeti također presudu Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud) od 10. veljače 2021., IV ZR 32/20, ECLI:DE:BGH:2021:100221UIVZR32.20.0, t. 17. i sljedeća). Isto vrijedi u slučaju u kojem nisu pružene informacije za potrošače odnosno u slučaju u kojem su one pogrešne. Nižestupanjski sudovi prilično velikodušno prihvaćaju takav iznimni slučaj.

Bundesgerichtshofu (Savezni vrhovni sud) očito je dovoljno da je ponašanje ugovaratelja osiguranja objektivno proturječno: ugovaratelj osiguranja dopustio je da rok za odustajanje koji mu je određen i o kojem je obaviješten istekne a da ga nije iskoristio i redovito plaća ugovorene premije osiguranja. Tim ponašanjem, koje se temelji na vlastitom interesu i koje se nastavlja tijekom duljeg razdoblja, ugovaratelj osiguranja dolazi u proturječje ako poslije ističe da ugovor nikad nije postojao i od osiguranja, koje je moglo očekivati postojanje ugovora, traži povrat svojih doprinosa. U svakom slučaju, za prigovor zlouporabe prava nisu potrebni ni zla namjera ni krivnja ugovaratelja osiguranja. Ponašanje nositelja prava samo je moralo drugoj strani stvoriti očekivanje u pogledu određene činjenične ili pravne situacije koje je samo za njega prepoznatljivo i legitimno.

Međutim, to pozivanje Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud) na načelo dobre vjere iz članka 242. BGB-a čini se problematičnim s obzirom na obvezujuće i nadređeno pravo Unije i relevantnu sudsku praksu Suda Europske unije [*omissis*] [upućivanje na pravnu teoriju].

U skladu s tim, na prigovor zlouporabe prava primjenjuju se stroga ograničenja i treba ga posebno opravdati. Sud u ustaljenoj sudskoj praksi zahtijeva da u pravilu treba postojati subjektivan element kako bi se mogla potvrditi zlouporaba prava

(što se tiče rokova zastare, vidjeti presudu Suda od 10. lipnja 2021., C-776/19 do C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470, t. 46.; vidjeti također presudu Suda od 19. prosinca 2019., C-355/18 do C-357/18 i C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123, t. 69. i sljedeće te presudu Suda od 19. prosinca 2013., C-209/12, EU:C:2013:864, t. 27.).

Stoga potrošač treba biti upoznat sa svojim pravima, što upravo nije slučaj u ovom predmetu. U interesu zaštite potrošača nije moguće ograničenje potrošačkog prava (vidjeti presudu Suda od 9. rujna 2021., C-33/20, C-155/20 i C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

U prilog takvom pristupu zasnovanom na zaštiti potrošača ide i članak 38. Povelje, koji u ovom slučaju proizvodi barem očekivani učinak. U članku 38. Povelje utvrđeno je načelo da politike Unije osiguravaju visoku razinu zaštite potrošača. S time je povezana optimizacijska obveza. Ovaj slučaj obuhvaćen je područjem primjene Povelje, kao *supreme law of the land* i *living instrument*, odnosno Povelja je obvezujuća za Europsku uniju i njezine države članice (članak 51. stavak 1. Povelje). Primjena prava Unije, u ovom slučaju prava u području osiguranja utvrđenog diljem Europe, obuhvaća i uvjetuje primjenu temeljnih prava zajamčenih Poveljom (presuda Suda od 26. veljače 2013., C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, t. 21.).

Osim toga, osnovne tvrdnje iz trenutačne sudske prakse Suda u pogledu gubitka i zlouporabe prava u slučaju odustajanja od potrošačkog kredita mogu se primijeniti na pravo u području osiguranja (za pojediniosti vidjeti presudu Suda od 9. rujna 2021., C-33/20, C-155/20 i C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

Sud je odlučio da se vjerovniku zabranjuje da se u odnosu na pravo odustajanja koje je izvršio potrošač pozove na prigovor gubitka prava ako informacija koja je bila potrebna na temelju predmetne direktive nije navedena ni u ugovoru o kreditu niti je naknadno pravilno pružena, neovisno o tome je li potrošač bio upoznat sa svojim pravom odustajanja, a da mu se to neznanje ne može pripisati. Isto vrijedi i za pozivanje na zlouporabu prava.

Ne postoji nijedan uvjerljiv razlog za to da tu sudsku praksu ne treba primijeniti i na pravo u području osiguranja.

Zaključno, u pogledu vrste police te u pogledu pitanja koja se odnose na gubitak i zlouporabu prava upućuje se na usporediv zahtjev za prethodnu odluku koji je Landgericht Erfurt (Zemaljski sud u Erfurtu) uputio 30. prosinca 2021. ([*omissis*] C-2/22).

[*omissis*]